

І. П. Сидоров,
здобувач, Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ІНВЕСТИЦІЙНА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

I. Sydorov,
candidate for a degree, Dnipropetrovsk State University of Agrarian and Economics

THE INVESTMENT DEVELOPMENT STRATEGY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

У статті визначено, що необхідною умовою розвитку сільськогосподарських підприємств є цілеспрямована інвестиційна діяльність, яка певною мірою залежить від обсягів і форм інвестицій, оскільки останні формують виробничий потенціал на новій науково-технічній базі, а також визначають позиції країни на світових ринках. Від обсягів, якості інвестицій та ефективності інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств значною мірою залежить доля сільського господарства, яке потребує значних коштів на структурну перебудову і підвищення ефективності всіх форм господарювання.

Встановлено, що формування інвестиційної стратегії є невід'ємною частиною економічного розвитку підприємства, у ході якого його довгострокові цілі узгоджуються з їх ресурсним забезпеченням. Запропоновано методологічний апарат формування інвестиційної стратегії економічного розвитку сільськогосподарських підприємств.

Прийняття стратегічних інвестиційних рішень повинно базуватися на прогностичній оцінці динаміки мікро- та макроекономічних чинників, які впливають на вартість інвестиційних ресурсів і детермінують найбільш вигідні напрями їх вкладання. Їх врахування дає змогу з'ясувати оптимальні напрями інвестування розвитку аграрного підприємства залежно від етапу його життєвого циклу. При цьому інвестиційні рішення повинні прийматися за неодмінної цільової установки — збереження й зміцнення конкурентоспроможності підприємства.

The article determined that the a necessary condition for the development of agricultural enterprises is purposeful investment activity, which to some extent depends on the volume and forms of investment, as they formed production potential of the new scientific and technological base and determine the position of the country in world markets. Of the volume of and quality of investments and investment performance agricultural enterprises a large extent determine the fate of agriculture, which needs significant funds for the restructuring and improving the efficiency of all forms.

It was established that the formation of investment strategy is an essential part of economic development of the company, during which its long-term objectives in line with their resourced. Is proposed methodological apparatus forming investment strategy of economic development of agricultural enterprises.

Adoption of strategic investment decisions should be based on predictive evaluation of the dynamics of micro- and macroeconomic factors that affect the value of investment resources and determine the most profitable areas of their investment. Their take into account allows you to find the optimal investment areas of agricultural enterprises depending on the stage of its life cycle. While investment decisions should be made, with the essential goal — the preservation and strengthening of competitiveness of the enterprise.

Ключові слова: економічний розвиток, інвестиційний аналіз, інвестиційна стратегія, інвестиційний портфель, інновації, методологія, ресурси, сільськогосподарські підприємства.

Key words: economic development, investment analysis, investment strategy, investment portfolio, innovation, methodology, resources, agricultural enterprises.

ВСТУП

Ринкова економіка і сучасний науково-технологічний прогрес в усіх сферах виробничої та невиробничої діяльності суспільства докорінно змінюють соціальні, економічні, техніко-технологічні, організаційні та екологічні умови цього процесу і визначають зрештою стабільність, конкурентоспроможність та ефективність сільськогосподарських підприємств, життєвий рівень

населення країни, його соціальне й духовне обличчя. Водночас глобалізаційні процеси, що прискорюють темпи науково-технологічного та інноваційного прогресу і розширюють масштаби використання його результатів, як і формування загальносвітового конкурентного середовища, функціонування транснаціональних компаній та корпорацій, також справляють дедалі зростаючий вплив на стан, структуру й ефективність національного

господарства, окремих його галузей та підприємств, у тому числі сільськогосподарських.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні, методологічні та практичні засади ефективності інвестицій стосовно сучасних умов поглиблено у працях І. Ансофа, Л. Гітмана, Дж. Кейнса, Д. Норта, М. Портера, Й. Шумпетера, Дж. Розенберга, П. Самуельсона, В. Беренса, В. Бочарова, П. Віленського, П. Маленкова, Ю. Яковця, а в Україні, зокрема, І. Бланка, О. Бородіної, П. Гайдуцького, В. Геєця, А. Гойка, Б. Губського, М. Корецького, П. Макаренка, Л. Мельника, О. Мертенса, В. Пономаренко, Н. Татаренко, В. Федоренка, О. Ястремської та ін. Проблемі ефективності інвестицій в аграрну сферу присвячено роботи вітчизняних вчених В. Андрійчука, І. Вініченка, С. Гуткевич, П. Канінського, М. Кіселя, М. Коденської, Є. Ланченка, Ю. Лупенка, К. Пріб, О. Шестопаля та ін.

Разом з тим, узагальнення досягнень економічної думки засвідчує, що, незважаючи на значну кількість наукових досліджень щодо інвестиційної діяльності в аграрній сфері, вона поки що залишається не вирішеною остаточно. Подальшого розвитку потребує комплекс питань, пов'язаних з поглибленням методологічних засад інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств, удосконалення методичних підходів до оцінювання інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств, обґрунтування інвестиційних стратегій їх економічного розвитку.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Досягнення світового рівня економічного розвитку України вимагає прискорення темпів зростання сільськогосподарського виробництва. Однак сучасний помірно-еволюційний шлях інвестиційного розвитку сільськогосподарських підприємств держави не спроможний забезпечити її стабільний стан на світовому ринку, що в умовах глобалізації економічних процесів набуває стратегічного значення. Це зумовлює необхідність пошуку засобів стимулювання інвестиційної діяльності, спрямованої на зміцнення економіки аграрного сектора, забезпечення стрімкого економічного розвитку його підприємств. Уперше на цю проблему звернув увагу А. Сміт, пізніше А. Маршалл, які виділили два види відносин між суб'єктами господарювання, перший — на основі ринкових механізмів, другий — на базі натурального обміну. Наприкінці XIX ст. на проблему розвитку сільського господарства звертав увагу І. Тюнен, який виявив залежність спеціалізації регіонів від факторів простору, що впливають на витрати виробництва, розміри прибутку, інвестиційну діяльність та розробив схему розміщення сільськогосподарського виробництва по поясах залежно від транспортних витрат, родючості ґрунту та витрат виробництва. На початку XX ст. М. Вебер звертав увагу на розвиток інвестиційної діяльності в сільському господарстві різних регіонів та сформував два важливі принципи інвестиційного розвитку: на основі макроекономічного підходу можна побудувати методологічну схему вибору оптимального рішення про розміщення окремих підприємств; тип витрат окремого підприємства є головним критерієм його розміщення і розвитку.

Пізніше на розв'язання цієї проблеми спрямовували свої дослідження Енгландер, Гувер, Предьоль, Палангер. "Уточнену техніку" статистичного аналізу приватних взаємозалежностей в окремих регіонах розробив В. Леонтьєв. І. Ізард зосереджував увагу на вивченні мультиплікатора розповсюдження імпульсів, що дає змогу виявити вплив розвитку одного сектора в певному районі на інші сектори та територіальні одиниці будь-якого ступеня. Одним із головних чинників передачі імпульсів Ізард вважав інвестиційну діяльність. Автор теорії поляризованого розвитку Г. Мюндаль, аналізуючи проблему розвинених і слаборозвинених регіонів, установив, що внаслідок переміщення робочої сили і капіталу з менш розвинутих регіонів у більш розвинуті, слаборозвинуті швидко втрачають інвестиційну привабливість. На його думку, у розвинених районах дифузія інновацій здійснюється у різних напрямках горизонтальних міжрегіональних зв'язків. Цим процесам сприяють великі корпорації, що мають регіональні філії, завдяки яким інновації поширюються від центру до периферії. За концепцією "полосів зростання", в основу якої покладено положення про нерівномірність і поляризований розвиток території, Ф. Перру виокремлював центр генерації та передачі інновацій від одного сектора економіки до іншого.

Серед російських та вітчизняних учених проблемам розвитку сільськогосподарських підприємств уперше приділив увагу у своїх географічних дослідженнях М.В. Ломоносов. У першій половині XIX ст. аналіз господарського розвитку з урахуванням особливостей економічно-географічного положення, господарську оцінку природних умов, динаміку розвитку підприємств вивчали К.І. Арсеньєв, П.П. Семенов-Тянь-Шанський. Взаємозв'язок сільськогосподарських підприємств держави з світовим господарством через інвестиційні взаємозв'язки аналізував В.І. Вернадський. Концепцією Б.Н. Книповича закладено підґрунтя районного розвитку підприємств сільського господарства. В процесі розробки її методології на початку 20-х років минулого століття А.Н. Челенцев висунув концепцію формування великих спеціальних зон сільськогосподарського виробництва. Пізніше проблемою інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств у регіонах займався М.М. Колосовський, М.М. Некрасов та інші вчені.

Формування інвестиційної стратегії є невід'ємною частиною економічного розвитку аграрного підприємства, у ході якого його довгострокові цілі узгоджуються з їх ресурсним забезпеченням. Оскільки інвестиційні рішення за своєю сутністю завжди є стратегічними, важливо, щоб вони забезпечували розвиток підприємства, збільшували його стійкість до зовнішніх загроз, посилювали ринкові позиції. Це потребує усебічного аналізу альтернативних інвестиційних проектів для оцінки їх здатності відповідати певним вимогам. При формуванні інвестиційної стратегії необхідно дотримуватись певних принципів, правил, які окреслюють можливе коло рішень, виходячи насамперед із сутності стратегії як економічної категорії. Аналізуючи погляди науковців на сутність стратегії слід зазначити, що вона передусім сприймається як правила прийняття рішень відносно поведінки підприємства у зовнішньому середовищі. Вони мають бути такими, щоб у кінцевому підсумку досягти "найкращої гармонії зовнішнього середовища і

підприємства як її елемента". Така точка зору відповідає методологічним підходам інституціональної та еволюційної економічної теорій, що наголошують на інституційній природі економічної організації. Це підкреслюється навіть у визначеннях її сутності — це така організація, у якої "домінуючою інституцією є прибуток у грошовій формі".

За визначенням Д. Норта, інституції — це "...правила гри в суспільстві або, точніше, придумані людьми обмеження, які спрямовують людську взаємодію у певне русло. ... вони структурують стимули в процесі людського обміну — політичного, соціального і економічного" [4]. Трактуються цих правил різними дослідниками дещо відрізняються, однак здебільшого представники інституціоналізму, підкреслюючи їх відносну стійкість, конкретизують їх як соціально-визнані нормативно-ціннісні системи; еталони соціальної поведінки; форми організації соціальних зв'язків людей; функціональні органи керівництва і регулювання, що забезпечують кодифікацію соціальних норм і контроль за їх дотриманням, формують суспільні цілі та потреби й організують процес їхньої реалізації.

У сфері інвестиційної діяльності такими інституціями є, по-перше, законодавчі і нормативно-правові акти держави, які закладають юридичну основу під прийняття інвестиційних рішень, а також формують інвестиційні стимули чи накладають обмеження на здійснення інвестиційної діяльності. Це впливає на інвестиційні пріоритети і відображається у інвестиційній стратегії суб'єктів господарювання. По-друге, це галузеві нормативні акти, які формують конкурентне середовище і потребують врахування у інвестиційній стратегії для вибору напрямів формування конкурентних переваг. По-третє, це політика банківських структур та інвестиційних фондів, які визначають умови залучення довгострокових інвестицій, впливаючи на вартість капіталу і можливість диверсифікації джерел інвестування. По-четверте, це наявність дієвих регулятивних структур, які забезпечують дотримання чинного законодавства у сфері охорони прав власності. Це впливає на інвестиційну активність власників інвестиційних ресурсів і суб'єктів господарювання, які їх потребують. Нарешті, у внутрішньому середовищі підприємства також має бути сформовано як стимулюючий, так і регулятивний механізм, який би забезпечував ефективність інвестиційного процесу (облікова політика підприємства, наявність внутрішніх регламентів, процедур, критеріїв тощо, які повинні забезпечувати узгодженість та ефективність інвестиційної діяльності в межах структурних підрозділів та інвестиційних проектів). Очевидно, що їх сукупний вплив має забезпечувати високі динамічні властивості системи, сприяти її здатності накопичувати ресурси і ефективно їх використовувати, підвищуючи її конкурентоспроможність і зміцнюючи її позиції у середовищі функціонування.

Надзвичайно важливим завданням менеджменту є формування чітких правил, за якими здійснюється та чи інша діяльність на підприємстві. А зважаючи на те, що інвестиційна діяльність завжди вважалась основним джерелом розвитку, формулювання основних принципів її здійснення повинно охоплювати такі аспекти, які б давали змогу реалізувати функцію ефективності, без якої економічне зростання і розвиток є проблематич-

ними. Загалом, питанням формулювання принципів побудови інвестиційної стратегії у науковій літературі приділяється певна увага. Однак аналітичний огляд літературних джерел показав, що в середовищі науковців не сформувалося однозначного бачення їх сукупності, до того ж, деякі принципи є досить спірними і дотримання їх не завжди доцільне. Так, дехто із науковців виділяє принципи самовизначення, безупинної адаптації [5], рефлексії, самоорганізації [5; 8].

Вважаємо за необхідне особливо підкреслити, що інвестиційні рішення мають сприяти зростанню ринкової цінності підприємства, на чому наголошують як зарубіжні, так і вітчизняні науковці [7; 10]. Для того, щоб це було можливим, розробка інвестиційної стратегії аграрного підприємства повинна здійснюватися на основі глибокого й усебічного дослідження умов інвестиційної діяльності як у галузі загалом, так і в конкретному підприємстві. Як справедливо зазначає Т. Лепейко, аналіз середовища прийняття стратегічних інвестиційних рішень, повинен охоплювати стабільність зв'язків підприємства із бізнес-партнерами (що впливає на процеси постачання сільськогосподарської техніки, палива, матеріалів, сировини тощо), прогноз платоспроможного попиту на сільськогосподарську продукцію (послуги), відносини із місцевими органами влади, розташування об'єкта інвестування, рівень розвитку транспортної інфраструктури і соціального стану, екології навколишнього середовища тощо, тобто все те, що визначає інвестиційний клімат [3].

Крім того, слід брати до уваги довгострокові стратегічні програми уряду, законодавчі й нормативні документи, стратегічні інвестиційні рішення, що приймаються власниками компанії (якщо підприємство є одним із її учасників). Загалом, прийняття стратегічних інвестиційних рішень повинно базуватися на прогностичній оцінці динаміки не лише мікро-, а й макроекономічних чинників, які впливають на вартість інвестиційних ресурсів і детермінують найбільш вигідні напрями їх вкладання. Їх врахування дає змогу з'ясувати оптимальні напрями інвестування розвитку аграрного підприємства, які змінюються не лише з погляду кон'юнктури ринку, а й зважаючи на етап життєвого циклу підприємства. При цьому інвестиційні рішення повинні прийматися за неодмінної цільової установки — збереження й зміцнення конкурентоспроможності підприємства. Цілком очевидно, що формування інвестиційної стратегії потребує відповідного інструментарію, який має аргументувати вибір інвестиційних рішень.

Головним орієнтиром формування інвестиційної стратегії є загальна стратегія розвитку підприємства, з якою перша має бути узгоджена як за цілями, так і за етапами реалізації. Це повинно знайти відображення у стратегічному плані, який має бути сформований з урахуванням усіх проектів, які можна було передбачити у момент його складання. Це твердження Норткотта є додатковим аргументом на користь того, що планування інвестиційної стратегії слід розглядати як функціональну складову єдиного процесу стратегічного планування. Водночас тут має місце дуалістична залежність — загальна стратегія обирається, серед іншого, і з урахуванням фінансових можливостей підприємства, в т.ч. його здатності залучити кошти інвесторів. Це потребує аналізу фінансового стану підприємства, його ліквідності й платоспроможності.

К. Солошенко і Д. Козенков рекомендують для цього здійснити поглиблений фінансовий аналіз діяльності підприємства за такими пріоритетними сферами: оборотність активів, рівень прибутковості капіталу, ступінь фінансової стійкості підприємства, ліквідність його активів [6]. Вони зазначають, що це дасть змогу визначити можливу прибутковість і терміни повернення інвестованих коштів, а також виявити найбільш значимі за фінансовими наслідками інвестиційні ризики. Дійсно, із зазначеними пріоритетами можна погодитись. Зокрема інвестиційна привабливість значною мірою визначається тим, наскільки швидко повернуться вкладені кошти, а це залежить від оборотності активів, яка, в свою чергу, визначається ефективністю маркетингової, виробничої і фінансової стратегії і тактики. Досягнута прибутковість капіталу дає змогу оцінити потенціал віддачі від інвестованого капіталу. Рівень фінансової стійкості підприємства окреслює межі інвестиційного ризику, пов'язаного зі структурою формування інвестиційних ресурсів. Оцінка ліквідності активів дає змогу визначити здатність підприємства платити за своїми короткостроковими зобов'язаннями, а отже, уникнути банкрутства у разі затримки реалізації інвестиційних проектів.

Разом з тим, для формування ефективної інвестиційної стратегії не-достатньо оцінити лише інвестиційну привабливість підприємства за наведеними вище характеристиками його функціонування. Значне місце у підготовці інвестиційних стратегічних рішень повинен займати аналіз здатності підприємства до освоєння нових технологій, закладених у інвестиційних проектах. Водночас необхідно враховувати й те, які наслідки матиме реалізація підприємством інвестиційної програми (проекту) для середовища господарювання загалом, щоб оцінити можливі ризики внаслідок протидії з боку так званих "зацікавлених груп". Тому вважаємо, що неодмінною умовою вибору інвестиційної стратегії підприємства має бути адекватна оцінка його інноваційно-інвестиційного потенціалу, причому саме у такому поєднанні.

Прискорений економічний розвиток, структурні, техніко-технологічні та організаційно-економічні зміни, які відбуваються у виробничій діяльності сільськогосподарських підприємств є наслідком не стільки глобалізаційних процесів, скільки результатом реалізації науково-технічних та інноваційних розробок, що уособлюють у собі новітні знання в усіх галузях науки. До речі, в розвинутих країнах, які входять до Організації економічного співробітництва і розвитку, понад половина валового внутрішнього продукту створюється в інтелектуально місткому виробництві. Як зазначає Д. Белл, нинішнє постіндустріальне суспільство являє собою суспільство знання у подвійному розумінні: по-перше, джерелом інновацій дедалі більшою мірою стають дослідження та розробки; по-друге, прогрес суспільства, який вимірюється зростанням ВВП і зайнятості населення, тепер однозначно залежить від успіхів у сфері знань, тобто від прискореного розвитку науки та освіти, їх якісної модернізації [9].

Тому цілком зрозуміло, що в цих умовах роль і значення науково-технологічного потенціалу держави, його цілеспрямованого й ефективного розвитку та всебічного удосконалення організації і системи управління науково-дослідною діяльністю невинно посилюються. Адже тільки на основі цілеспрямованого використання

досягнень науково-технологічного процесу та інноваційних розробок можна забезпечити стабільний і конкурентний розвиток сільськогосподарських підприємств, прогресивні структурні, техніко-технологічні та організаційні зміни, а також переведення їх на модель сталого, екологічно безпечного і соціально спрямованого функціонування у довгостроковій перспективі. Відтак, виробництво конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції та інвестиційну діяльність на сучасному етапі розвитку сільськогосподарських підприємств слід розглядати як органічно взаємозв'язані складові елементи єдиного процесу, а безпосереднє виробництво як процес створення якісно нових інноваційних товарів, що користуються попитом на ринку.

Вважаємо, що до рішучого переходу на модель сталого розвитку, яка може бути реалізована лише за допомогою прискорення темпів екологоспрямованого науково-технологічного прогресу й широкомасштабного застосування екоінновацій в усіх сільськогосподарських підприємствах, спонукають загострення глобальних екологічних проблем, з одного боку, та вичерпання, збіднення і деградація багатьох природних ресурсів, насамперед вичерпання невідновлюваних енергетичних. Зважаючи на той незаперечний факт, що майбутнє людської цивілізації прямо та безпосередньо залежить від стану навколишнього середовища й наявності природних ресурсів, а обсяги використання останніх і негативний вплив суспільства на природу, по суті, вже перевищують відтворювальні, відновлювальні та асиміляційні можливості земної біосфери, проблеми ресурсоекологічної безпеки людської життєдіяльності, розвитку екологічних і ресурсозберігаючих напрямів науково-технічного прогресу набувають першорядного значення. Те ж саме слід сказати й про необхідність переходу до принципово нових моделей, способів і методів ресурсоспоживання та охорони навколишнього середовища, відтворення його ресурсів і збереження в ньому динамічної екологічної рівноваги.

Ряд дослідників підкреслює відмінність в управлінні реальними та фінансовими інвестиціями з огляду на їх різну економічну ефективність [1; 2]. Вважаємо, що справа тут не лише в різній ефективності, а в змісті та обсягах вирішуваних завдань, однак сама думка про доцільність формування двох типів інвестиційних портфельів — реального та фінансового — є слушною. З позицій суспільних інтересів важливішим є реальне інвестування, оскільки саме завдяки йому відбувається прирощування реального капіталу (у вигляді сільськогосподарських машин, виробничих споруд, механізмів тощо, які збільшують економічні ресурси підприємства, служачи основою для виробництва споживчих вартостей). Інвестування у цінні папери зумовлює лише передачу власності і є способом розміщення вільного капіталу. На думку деяких науковців, з якою можна погодитись, фінансовий капітал не є економічним ресурсом, оскільки його власник нічого не виробляє, а отже, не створює доданої вартості. Разом з тим, переважна більшість науковців, в тому числі вітчизняних, зосереджує увагу на питаннях оптимізації саме портфеля цінних паперів, а не реальних інвестицій.

Вагому роль у такому обґрунтуванні інвестиційної стратегії відіграє інвестиційний аналіз, який розгля-

дається науковцями як процес "вивчення та оцінки альтернативних інвестицій та реальних проектів з метою встановлення інвестиційних потреб, вибору та пошуку джерел фінансування, прогнозу фінансової віддачі від нього у вигляді грошових потоків та оцінки його ефективності шляхом зіставлення майбутніх грошових потоків з обсягом інвестицій, що відносяться до даного часу". На наш погляд, інвестиційний аналіз дає змогу не тільки виокремити перспективні з позицій завдань розвитку інвестиційні проекти, а й визначитися з типом інвестиційного портфеля і вимогами до його формування.

Розв'язання проблем пошуку засобів швидкого економічного зростання сільськогосподарських підприємств України базується на дослідженнях зарубіжних та вітчизняних вчених, які наголошували на необхідності комплексного аналізу сільськогосподарського розвитку в країні для виявлення пріоритетних для національної економіки регіонів, що згодом можуть стати "своєрідними локомотивами" розвитку сільсько-го господарства в країні. Першочергову роль тут мають відігравати державні та приватні інвестиції. Збільшення державних вкладень капіталу в інфраструктуру сільськогосподарських підприємств сприяли поліпшенню інвестиційного клімату в галузях аграрного сектору економіки, збільшенню надходжень іноземних і вітчизняних інвестицій від приватних осіб. Як свідчить світова практика, державні капіталовкладення надають найбільшої гарантії аграрним підприємствам щодо стабільності в здійсненні інвестиційної діяльності.

ВИСНОВКИ

Завдання формування інвестиційної стратегії економічного розвитку сільськогосподарських підприємств невіддільне від завдань управління його розвитком, оскільки передбачає реалізацію проектів, необхідних для набуття нових якостей, які б зменшували вразливість підприємства до зовнішніх загроз, підвищували конкурентний потенціал, забезпечували його стійкість і здатність посилювати свій вплив на ринкові процеси. Порівняльний аналіз сучасних поглядів на сутність та можливості управління розвитком підприємства підводить до висновку, що вирішення цього завдання потребує залучення методологічного апарату теорії систем (дослідження підприємства як бізнес-системи), еволюційної теорії та синергетики (дослідження механізму розвитку соціально-економічних систем), неінституціональної економічної теорії (дослідження умов, що впливають на розвиток системи і її здатність до самоорганізації), теорії обмеженої раціональності (для вибору варіантів і напрямів інвестування розвитку).

Література:

1. Вініченко І.І. Інвестиційна діяльність сільськогосподарських підприємств: монографія [Текст] / І.І. Вініченко. — Донецьк: Юго-Восток, 2010. — 444 с.
2. Грабар І.Г. Синергетика економічних систем: навчальний посібник [Текст] / І.Г. Грабар, Є.І. Хомаківський, О.В. Вознюк. — Житомир: Житомирський державний технологічний університет, 2003. — 244 с.
3. Лепейко Т.І. Технологія аналізу кон'юнктури ринку [Текст] / Т.І. Лепейко // Фінанси України. — 2002. — № 10. — С. 131—138.

4. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки [Текст] / Д. Норт; [пер. с англ. І. Дзюб]. — К.: Основи, 2000. — 200 с.

5. Пономаренко В.С. Методологічні аспекти стратегічного управління інвестиційними процесами [Текст] / В.С. Пономаренко // Фінанси України. — 2002. — № 10. — С. 3—8.

6. Солошенко К.Н. Оцінка інноваційного потенціала підприємства [Текст] / К.Н. Солошенко, Д.Е. Козенков // Труды Одесского политехнического университета. Спецвип. — 2004. — С. 89—92.

7. Терещенко В.К. Порівняльна оцінка агролізингу з іншими джерелами забезпечення технічними засобами сільгосптоваровиробника [Текст] / В. К. Терещенко, В.І. Артиш // Український інвестиційний журнал. — 2004. — № 11—12 (113—114). — С. 14—16.

8. Ястремська О.М. Стратегічне управління інвестиційною діяльністю підприємства: навчальний посібник [Текст] / О.М. Ястремська. — Харків: Вид. ХНЕУ, 2006. — 192 с.

9. Ball D. The future of Investing in Europe's Markets after MiFID / D. Ball. — John Wiles & Sons, Ltd, 2007.

10. Coenenberg A. Wertorientierte Unternehmensführung:vom Strategieentwurf zur Implementierung / A. Coenenberg, R. Salfeld. — Stuttgart: Schaffer-Poeschel Verlag, 2003. — 168 p.

References:

1. Vinichenko, I.I. (2010), Investytsijna diial'nist' sil's'kohospodars'kykh pidpryemstv [Investment activity of agricultural enterprises], Yuhovostok, Donetsk, Ukraine.
2. Hrabar, I.H. Khodakivs'kyj, Ye.I. and Vozniuk, O.V. (2003), Synerhetyka ekonomichnykh system [Synergetics of economic systems], Yuhovostok, Zhytomyr, Ukraine.
3. Lepejko, T.I. (2002), "Technology analysis of market conditions", Finansy Ukrainy, vol. 10, pp. 131—138.
4. Nort, D. (2000), Instytutsii, instytutsijna zmina ta funktsionuvannia ekonomiky [Institutions, institutional change and the economy], Osnovy, Kyiv, Ukraine.
5. Ponomarenko, V.S. (2002), "Methodological aspects of strategic management investment processes", Finansy Ukrainy, vol. 10, pp. 3—8.
6. Soloshenko, K.N. and Kozenkov, D.E. (2004), "Estimation of innovative potential of the enterprise", Trudy Odesskogo politehnicheskogo universiteta, Specvypusk, pp. 89—92.
7. Tereschenko, V. K. and Artysh, V. I. (2004), "Comparative evaluation ahrolizynhu with other sources providing technical means agricultural producers", Ukrain's'kyj investytsijnyj zhurnal, vol. 11—12 (113—114), pp. 14—16.
8. Yastrems'ka, O.M. (2006), Stratehichne upravlinnia investytsijnoiu diial'nistiu pidpryemstva [Strategic management of investment activity of the enterprise], KhNEU, Kharkov, Ukraine.
9. Ball, D. (2007), The future of Investing in Europe's Markets after MiFID, John Wiles & Sons, Ltd.
10. Coenenberg, A. and Salfeld, R. (2003), Wertorientierte Unternehmensführung:vom Strategieentwurf zur Implementierung, Schaffer-Poeschel Verlag, Stuttgart, Germany.

Стаття надійшла до редакції 16.12.2016 р.